

hatott az erődépítészere és az ostromtechnikára. A törökkor dicsőséggel és áldozatokkal teli harcainak leírása után pedig már jórészt csak váraink pusztulásáról szólhat.

Az ismertetett bevezetőt hasznosan egészíti ki a várépítészeti alapfogalmak jegyzéke, néhány képpel illusztrálva.

A kötet a történelmi Magyarország hatvan várát mutatja be. Hogy a szerzőt milyen szempontok vezették a válogatásban, arra nem derül fény. A várak listáját végignézve azonban úgy vélem, jól sikerült a válogatás, mivel az a magyar várállomány teljes keresztmetszetét adja, területi és formai értelemben egyaránt: felvidéki, dunántúli, alföldi és erdélyi erősség, várkastély és erőd, korai és később épült, eltűnt és fennmaradt vár egyaránt szerepel benne.

Az egyes várak leírásánál az olvasó elsőként az azokról szóló regékkel, mondákkal találkozhat. Ezek mintegy meghatározzák az egész könyv hangulatát, jóllehet, a regényes leírást már a (nem is olyan) száraz tények, a vár keletkezési körülményei, története követi. Nem hiányzik az építészeti leírás sem, sőt az építmény nevének valószínű etimológiájáról is tájékoztatást kapunk.

A színes leírásokat romantikus hangulatú rajzos ábrázolások teszik teljessé. Egy részük az adott várnál, a többi a könyv végén egybegyűjtve kapott helyet. A szerző hangsúlyozza, hogy eddig ismeretlen képi anyagot gyűjtött össze. Ezek forrása néhány, a múlt század második felében kiadott, elfeledett honismereti folyóirat, mint a Vasárnapi Újság, Az Ország Tükre, Hazánk s a Külföld stb. Ugyanakkor a meglevő váralaprajzok bizonytalanságaival és pontatlanságaival indokolja, hogy ilyenek miért nem szerepelnek a könyvben.

A mű mondanivalóját válogatott bibliográfia egészíti ki, amely megfelelő kiindulópontot ad az érdeklődőknek a további ismeretek feltárásához. Itt külön szerepelnek az általános történelmi összefoglalók, valamint Magyarország vagy egy-egy régiójának váraival foglalkozó, illetve az egyes várakra vonatkozó művek.

A szerző végül megadja, hogy mely vár melyik megyében feküdt a történelmi Magyarországon, s ezzel együtt a mai nevét, mai hovatartozását. E listát a kötet első és hátsó belső borítóján található áttekintő térkép egészíti ki. (Erről, bizonytalán véletlen folytán, egy vár lemaradt: Bács).

Összegzésként jó szívvel ajánlhatom e művet a magyar várak, a magyar múlt iránt érdeklődő olvasóknak, mert nemcsak színes, hanem tartalmas munka is. Sajnálatos, hogy mindössze 1500 példányban jelent meg, így hozzáférhetősége korlátozott. Csak bízni lehet abban, hogy a könyv végén beharangozott további négy kötet (mindegyikben újabb ötven várral) már nagyobb példányszámánál, esetleg mérsékeltebb áránál fogva szélesebb közönség számára is elérhető lesz.

Csorba Csaba: Regélő váraink. Hatágú Síp Alapítvány Kiadója, Budapest, 1993.

DOMOKOS GYÖRGY

A reinkarnáció amerikai mestere

Manapság nem fordulhat elő, hogy egy amerikai író néhány évre vagy akár csak hónapokra is eltűnhessen, mint a kútba dobott kő. Ezt írta ugyanis a negyvenes évek végén *Malcolm Cowley*, az 1989-ben elhunyt kitűnő amerikai kritikus a fiatal *Hawthorne*-ról, aki 1825-ben, amikor egyetemi éveit követően visszatért szülővárosába, Salembe, a majdani életrajzírók és irodalomtörténészek számára néhány évre nyomtalanul eltűnt. A ma amerikai írója lépten-nyomon interjút ad, politikai nyilatkozatokat tesz, megjelenik a televízióban, olvasóival találkozhat, előadásokat tart az egyetemeken, egyszóval szüntelenül a nyilvánosság előtt szerepel. Különösen igaz ez a megállapítás, ha olyan íróról van szó, mint *Norman Mailer*, akinek úgyszólván éltető közege a nyilvánosság.

Rendszeres közszerepléseinek köszönhetően az évek során bőséges ismeretanyag gyűlt össze Mailer „viselt dolgairól”. Talán ez magyarázza azt a tényt, hogy az első Mai-

ler-életrajz már 1982-ben megszületett. *Hilary Mills* igen megbízható munkájában becsületesen felsorakoztatja a tényeket, ám nem képes a mai amerikai irodalom fenegyerekének titkát megfejteni, és Mailer műveit sem elemzi az életút tükrében. Az 1985-ben megjelent és kizárólag interjúkra épülő második Mailer-életrajz egy igazi bennfentes, *Peter Manso* munkája, aki a rendkívül gazdag anyag birtokában sajnálatos módon nem törekszik arra, hogy interjúalanyai véleményét egységes Mailer-képpé integrálja.

Carl Rollyson, Mailer harmadik életrajzírója, másfajta megközelítést alkalmaz. Irodalmi életrajzában alaposan szemügyre veszi Mailer műveit, köztük esszéit is, bemutatván, hogy Mailer felfogása szerint az írás nem más, mint a társadalommal szembeni hadviselés, további forrásokat (interjúalanyokat és archivált anyagokat) kutat fel, és új összefüggések feltárására törekszik. A kétségtelenül *outsider* Rollyson nem tartozik Mailer baráti köréhez, viszont avatott irodalomtörténész és verbeli életrajzíró. (Egyébként Rollyson személyesen Mailerrel nem is találkozott, és még azon igyekezete is kudarcot vallott, hogy a kézirat befejezése után interjút készítsen vele. Sőt, csak némi nehézség után sikerült engedélyt szereznie arra, hogy életrajzában Mailer-művekből idézzon. Mailer mindössze annyi kegyet gyakorolt, hogy megkérte ügynökét, Rollyson esetében a lehető legalacsonyabb tarifával számoljon. Mailernek egyébiránt van felkért életrajzírója, mégpedig a University of Pennsylvania professzora, *Robert F. Lucid* személyében, aki az elkövetkező években várhatóan megírja majd a „hivatalos” Mailer-életrajzot.)

Carl Rollyson, aki eddig mindig nőkről (*Marilyn Monroe*-ról, *Lillian Hellman*-ról és a Magyarországon talán kevésbé ismert *Martha Gellhorn*-ról) írt életrajzot, arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen a regényíró, a közéleti személyiség, a filmrendező, a politikus álarca mögött megbúvó ember, aki nagyon is tudatosan váltogatja szerepeit, és mindig újabb és újabb alakban „reinkarnálódik” előttünk. (Az életrajz címe az *Ősi éjszakák (Ancient Evenings)* főhőse, Menenhetet négy életére és három reinkarnációjára utal.) Rollyson tolla alatt kirajzolódnak azok az állomások, melyek során Mailer szerepek egész sorát próbálta felvenni, hogy megszabadulhasson a származása és különösen a neveltetése által rákényszerített kliséktől. Rollyson azt kutatja, hogy a szüntelenül változó szerepek között mi az az állandó hajtóerő, amely energiaforrásként működik Norman Mailer szakadatlan alakváltozásai mögött, és ezt Mailer abban a titkos vágyában véli felfedezni, hogy Amerika (értsd: az amerikai irodalmi elit) végre fogadja be a Brooklynban született „kedves zsidó srácot”.

A szükséges távolság és a tudományos igényű megközelítés birtokában az életrajzíró filológiai pontossággal sorakoztatja fel Mailer életének és pályafutásának állomásait: olvashatunk Mailer boldog brooklyni gyermekkoráról, féltő és rá mindig büszke szüleitől, a Harvardon töltött évekről és első irodalmi próbálkozásairól, a *Meztelenek és holtak* átütő sikeréről, majd arról a pánikról, amely Mailert második regénye megírása előtt fogta el. Eközben folyamatosan bepillantunk Mailer magánéletébe, hiszen Mailer világában a közélet és a magánélet elválaszthatatlan. Rollyson részletesen elemzi Mailer lelkiállapotát, amelyben egy hajnalig tartó dorbézolás végén megszurkálta második feleségét. Nem kerüli el az életrajzíró figyelmét az sem, hogy a hatvanas évek végén Mailer sikertelenül pályázta meg New York City polgármesteri székét. Az életmű második feléből Rollyson nagy figyelmet szentel a *Marilynnek*, amelyben először jelentkezett Mailer a kármába és a reinkarnációba vetett hite, *A mérkőzést (The Fight)* pedig az öregedő bajnok könyvének tekinti. Rollyson rámutat arra is, hogy Mailer további életútja szempontjából sorsdöntő a *Norris Church*-csel való találkozása, akivel mint hatodik feleségével végképp révbe érkezik. Rollyson *A hóhér dala* és az *Ősi éjszakák* közül az előbbit tartja jobbnak, és életrajzát azon körülmények áttekintésével zárja, amelyek között Mailer legutóbbi regénye, a kémkedés világáról írt *Lotyó szelleme* született.

Az életrajzíró határozott kézzel kalauzolja végig olvasóit azon a folyamaton, amelynek során a harcias, magát az irodalom lövészárkaiba beásó fiatal, majd középkorú *l'enfant terrible* meglett korában kiegyensúlyozott házasságban élő békés családapává, rendezett pénz- és adóügyekkel rendelkező polgárrá, a *high society* kegyeit kereső és ezen kegyekben elégedetten sütkérező ünnepelt notabilitássá válik, aki még régi ellenlábásával, a hozzá képest 'szabályos' irodalmi karriert befutó *William Styronnal* is kibékül. Amikor pedig 1984-ben a PEN elnökévé választják, Mailer úgy érzi, az *establishment* vég-

képp befogadta. Eközben, és ez az életrajz másik fontos megállapítása, Mailer ma már tisztában van, sőt meg is békélt azzal a ténnyel, hogy életműve végeredményben kudarc, beváratlan ígéret, hiszen minden részsikere és bűvészmutatványa (értsd: 'reinkarnációja') ellenére sem lett újabb *Hemingway* belőle, nem sikerült egész nemzedéke gondolkodásmódjában forradalmi változást elérnie.

Carl Rollyson Norman Mailerről írt olvasmányos, élvezetes, forrásait tekintve pedig alapos és pontos életrajza a mai amerikai életrajzírás egyik kitűnő teljesítménye. Amennyiben magyarra is lefordítják, mindazok érdeklődésére számot tarthat, akik a nyolcvanas években, ha ugyan nem korábban, már felfigyeltek Norman Mailerre mint *A hóhér dala*, *Az éjszaka hadai* vagy éppen a *Marilyn* zseniális írójára, és joggal kíváncsiak az életút és az életmű hiányzó részeire. A gördülékeny stílusban megírt életrajzot bátran ajánlom kasszasikert hozó könyvekre vadászó kiadók figyelmébe.

Carl Rollyson: The Lives of Norman Mailer (Norman Mailer életei). Paragon House, New York, 1991. 425 p.

DEÁK ANDRÁS MIKLÓS

Kós Károly láthatára

Gyermekkorának szepeni éveire emlékezvén írja Kós Károly: „Egyik szobánk különösen tetszett nekem, mert az kerek volt, kupolamennyezettel és másfél méteres mély ablakfülkékkal (az egykori vár egyik tornyában). Az ablakból a mélyen alattunk terülő alsóvárosra láttunk, azon túl a vasúti vonalra, az országútra, s azon is túl a tornyosuló hegyekre... Ez a szoba erősen izgatta gyermeki fantáziámat. Belőle csapott meg első ízben – akkor még tudatomon kívül – rég elmúlt erdélyi századok ódon illata, kőbe írott romantikája.”... Az ő esetében nagyon fontos tényező mind az ódon illat, mind a kőbe írás, ha Erdélyről van szó. Hiszen egyike azon nagyjainknak, akiknek eszméletében, életük tanításában az etikum s az artistikum úgy fonódik össze, olyan egyenlő arányban van jelen, hogy megtízszerezi hatásuk hatókörét és maradandóságát. Ez az előbb idézett életrajzi láncszemecske pedig metafora-értékű arra nézve, ahogy a részletekhez közelhajló, a tudósnak, történésznek is egzakt, alapos egyéniség a távlatok, az emelkedett rálátás poézisével is áldott volt.

Léte, pályája, értéke első és végső nagy „kérdése”: minden „idegen” előzményéből, premissziójából hogyan ébred – tulajdon tudatos betápláló munkája révén – valaki olyan magyarnak és erdélyinek?

Hogy a transzszilvanizmus „atyjának”, de mindenképpen legjellegzetesebb képviselőjének és leghíresebb apostolának pályáivét értelmezzük, mindenekelőtt – éppen eredetiségét kiemelendő, meghatározandó – látnunk kell azt az általa is mindig vallott és vállalt előzményt, azt a sort, melyben egyik jól levert cölöp, tartósra épült hídláb lett ő maga is: a Heltaiak, Jurisicsok, Hunyadiak, Zápolyák, Zrínyiek, Petrovicsok, Babitsok, József Attilák sorfalát, a felettük lengő és szellemiségüket meghatározó, varázsigeként lobogó Petőfi-sorral: „Ha nem születtem volna is magyarnak, e néphez állanék ezennel én!”...

Egyik jelentős huszadik századi írónk kedvenc mondása, hogy Magyarország Európa vegyes házassága volt végig a történelem hosszán. A néhol másodiknak, néhol harmadiknak nevezett „honalapítás”: a török világ pusztítását lezáró Habsburg-restaurációs telepítések, ha lehet, még jobban megkavarták az etnikai „igazságokat”, elmosták a nyomokat, hisz nem kifejezetten vérfrissítő, pozitív „tenyész-szándékok” vezettek, ahova vezettek, hanem akciók és reakciók képében olyan vak erők szabadultak el, melyek azután Európa mindenkori jelenében legszívesebben csak a mindenkori jelen erőviszonyaira hagyatkoztak, a múlt tudományos „jogait” és „igazságait” illetően is. Ez az a mumus, kísértet, sárkány, mely ellen Kós Károly is egész életművében harcol: ezzel szegezi szembe a